

A blue background with a white curved line starting from the top left and curving towards the bottom right. A white spotlight effect is centered on the text, creating a gradient from white to blue.

***Wolność, władza,
demokracja***

Wolność i jej interpretacje

- 1. Wolność**
- 2. Samowola**
- 3. Samoograniczenie**

Pytanie o wolność – możliwe odpowiedzi:

- 1. *wolno mi* – brak barier (wolność zewnętrzna)**
- 2. *mogę* – zdolności (wolność wewnętrzna)**
- 3. *mam zdolność, władzę do* – środki materialne i polityczne**

DWIE KONCEPCJE WOLNOŚCI I. BERLINA

Wolność negatywna (od)	Wolność pozytywna (do)
pytanie: jak daleko sięga obszar, w którego granicach podmiot – osoba bądź grupa osób – ma, lub powinna mieć, całkowitą swobodę bycia i działania wedle własnej woli, bez wtrącania się innych ludzi?	pytanie: co, lub kto jest źródłem władzy albo ingerencji, która może przesądzić, że ktoś ma zrobić raczej to niż tamto, być taki, a nie inny?
pytanie o <i>przedmiot</i> wolności – sfera wolnego działania	pytanie o <i>podmiot</i> wolności – do kogo należy inicjatywa podejmowania wolnego działania
wolność od ingerencji	wolność do potwierdzenia swej podmiotowości
racjonalizm „sokratejski” – „jakikolwiek autorytet bym posiadał, polega on jedynie na tym, że wiem, jak mało wiem”	racjonalizm „kartezjański” – „myślę, więc jestem”
Wolność spontaniczna	Zagrożenie paternalizmem

Paternalizm: przerost władzy

„Ponad wszystkim panuje na wyżynach potężna i opiekuńcza władza, która chce sama zaspokoić ludzkie potrzeby i czuwać nad losem obywateli. Ta władza jest absolutna, drobiazgowa, pedantyczna, przewidująca i łagodna. Można by ją porównać z władzą ojcowską, gdyby celem jej było przygotowanie ludzi do dojrzałego życia. Ona jednak stara się nieodwołalnie uwięzić ludzi w stanie dzieciństwa. W ten sposób wolną wolę ludzką czyni z każdym dniem bardziej nieużyteczną i sprawia, że przestaje się ona objawiać. Ogranicza jej teren działania, stopniowo pozbawiając człowieka nawet samego siebie. (...)

(...) Wziąwszy w ten sposób w swoje potężne dłonie każdego człowieka po kolei i ulepiwszy go wedle własnego upodobania, władca pochyla się z kolei nad całym społeczeństwem. Oplątuje je siecią małych, zawitych, drobiazgowych i jednolitych reguł, której zerwać nie potrafią nawet najoryginalniejsze umysły i najżywotniejsze duchy, chcące wznieść się ponad tłum. Nie łamie woli, lecz ją osłabia, nagina i opanowuje. Rzadko zmusza do działania, lecz zawsze staje na przeszkodzie wszelkiemu działaniu. Nie niszczy, lecz dba, by nic się nie rodziło. Nie tyranizuje - krępuje, ogranicza, osłabia, gasi, ogłupia i zamienia w końcu każdy naród w stado onieśmielonych i pracowitych zwierząt, których pasterzem jest rząd”

Alexis de Tocqueville, "O demokracji w Ameryce", przeł. Barbara Janicka, Marcin Król, Znak, Kraków 1996, s. 329-330

Władza jako ograniczenie wolności w imię pomyślności podmiotu ograniczanego

„Jego [człowieka] własne dobro, fizyczne lub moralne, nie jest wystarczającym usprawiedliwieniem. Nie można go zmusić do uczynienia lub zaniechania czegoś, ponieważ tak będzie dla niego lepiej, ponieważ to go uszczęśliwi, ponieważ zdaniem innych osób będzie to mądrym lub nawet słusznym postępkim. Są to powody poważne, by go napominać, przemawiać mu do rozumu, przekonywać go lub prosić, lecz nie, by go zmuszać lub karać w razie, gdyby nas nie słuchał”

**John Stuart Mill, *O wolności*, PWN, Warszawa
1959, s. 129-130**

Granice władzy państwowej i wolność

„Jeśli w celu ograniczania ilości wypadków dochodzi się do wniosku, że sygnalizacja świetlna ma podlegać mechanicznej kontroli przedstawicieli władzy, to jeszcze pół biedy. Poświęcenie pewnej ilości spontaniczności za kołem kierownicy nie stanowi większego problemu. Ale kiedy władza pragnie kształtować moralną stronę osobowości obywateli, ich przekonania, i gusta i namiętności, wtedy nadchodzi czas gniewu.”

Yves R. Simon, Ogólna teoria władzy, Arcana, 1998, s.9

WŁADZA I WOLNOŚĆ W DEMOLIBERALNYM USTROJU POLITYCZNYM. WOLNOŚĆ I PRAWO

**Poddanie się władzy jest wyrzeczeniem (?)
się wolności (poddanie się przymusowi) w
zamian za prawo do wolności (wolności
prawnie chronione)**

**Przymus jest zasadny tylko wtedy, gdy
poddani mu mogą nań przystać. W
przeciwnym razie przymus jest zwykłym
aktem przemocy. Legitymizacja pochodzi
od tych, którzy są przymusowi poddani**

„Wolność sprowadza się bowiem do niezależności od przymusu i gwałtu ze strony innych. Nie jest to możliwe tam, gdzie nie ma prawa. Nie jest więc to, jak się nam mówi, wolnością, gdyby każdy robił to, co mu się podoba. Któż bowiem miałby być wolny, gdyby inny był w stanie go tyranizować? Być wolnym, to znaczy dysponować i swobodnie, zgodnie z własnym sumieniem, kierować własną osobą, działaniem, majątkiem, całą swą własnością z przyzwoleniem prawa, któremu się podlega, nie być więc poddanym czyjejś arbitralnej woli, ale kierować się bez przeszkód własną wolą”

John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*

**Prawo, pojęcie prawa,
prawo naturalne i prawo
stanowione. Rządy prawa**

Dwoistość prawa i sposoby mówienia o prawie

Prawo jako zespół norm	
ius	lex
right	law
Recht	Gesetz
право	закон
prawo podmiotowe	prawo przedmiotowe

Prawo przedmiotowe i prawo podmiotowe

Prawo	
<i>Prawo przedmiotowe</i>	<i>Prawo podmiotowe</i>
uporządkowany formalnie i treściowo zbiór norm prawnych, obowiązujący w danym państwie	sytuacja danej osoby, która powstaje dla niej ze względu na pewne normy prawne i która jest zazwyczaj korzystna dla tej osoby
Art. 148. § 1. KK: Kto zabija człowieka, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 8, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności	
- zakaz zabójstwa	- prawna ochrona życia

prawo stanowione i prawo natury

prawo jako zespół norm

prawo stanowione

- ❖ zbiór norm, pochodzących od organów państwa, na straży przestrzegania których stoi przymus państwowy

prawo natury

- ❖ zasady regulujące funkcjonowanie świata naturalnego (np. instynkt samozachowawczy)
- ❖ zasady wpisane w naturę rzeczy (w ich istotę) – np. o istocie człowieczeństwa decyduje przyrodzona rozumność, wolność i godność

prawo natury

źródłem jest wola Boga (ew. uniwersalna rozumność)

reguły niezmiennie
(niezależne od prawodawcy państwowego)

problem obiektywizacji
(pytanie o treść prawa). Kim jest człowiek; jaka jest jego natura?

wysoki poziom ogólności

zawsze sprawiedliwe

prawo stanowione

źródłem jest wola prawodawcy państwowego

reguły zmienne (zależne od woli prawodawcy państwowego)

treść nadaje prawodawca państwowy. Brak problemu obiektywizacji norm prawnych

dowolny poziom ogólności

kwestionowana sprawiedliwość

Pozytywizm prawniczy i szkoła prawa natury, prawo podmiotowe i prawo przedmiotowe

Pozytywizm prawniczy	Szkoła prawa natury
Prawo to zbiór norm postępowania pochodzących od państwa, których przestrzeganie jest zabezpieczone przymusem	Obok norm postępowania ustanowionych przez państwo istnieją również „pierwsze normy”, uprzednie i nadrzędne wobec tych pochodzących od państwa
Prawo podmiotowe wynika z prawa przedmiotowego	Treść prawa podmiotowego nie musi wynikać z prawa przedmiotowego. Prawo przedmiotowe ma za zadanie realizować (chronić) prawo podmiotowe
Akcent na prawo przedmiotowe	Akcent na prawo podmiotowe

Prawo naturalne i problem ogólności

Przykazania prawa natury (...) są zasadami, które są nam jasne same przez się. (...) Zatem pierwsze przykazanie jest takie: Dobro należy czynić i dążyć doń, a zła należy unikać.

Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*

Prawo natury i jego treść. Odwieczny spór o istotę rzeczy. Natura a tradycja społeczna

„(Perski król Dariusz) powołał raz za swego panowania Hellenów, których miał u siebie, i zapytał ich, za jaką cenę byliby skłonni spożyć zmarłych ojców? Wtedy oni oświadczyli, że nie zrobiliby tego za żadną cenę. Potem wezwał Dariusz tak zwanych Kaliatów, plemię indyjskie, które zjada swoich rodziców i zapytał ich w obecności Hellenów, którym odpowiedź przetłumaczono, za jaką cenę zgodziliby się zmarłych ojców spalić na stosie? Wtedy ci wydali okrzyk zgrozy i wezwali go, aby zaniechał bezbożnych słów.”

Herodot, *Dzieje*, W-wa 2003, s. 184

Prawo natury i sprawiedliwość

- Prawo natury nie może być niesprawiedliwe. Niesprawiedliwa może być norma ustanowiona przez normodawcę państwowego. Związek semantyczny prawa (podmiotowego) i sprawiedliwości

<i>prawo</i>	<i>s-prawie-dliwy (prawy, słuszny)</i>
ius	iustus
right	right
Recht	Gerecht
право	правый

Pozytywizm prawniczy i sprawiedliwość

- ❖ **dekretowanie sprawiedliwości** – kryteria sprawiedliwości ustanawia prawodawca państwowy – sprawiedliwość to jest to, co ustanowione; wszystkie ustanowione prawa są nieodzowne i bez roztrząsania uznane za sprawiedliwe, tylko dlatego istnieją
- ❖ **legalizacja bezprawia** – np. *Ustawy norymberskie* (1935). Segregacja polityczna i społeczna, zniesienie ochrony prawnej obywateli III Rzeszy narodowości żydowskiej
- ❖ **wadliwość niesprawiedliwego prawa** – *lex iniusta non est lex*

Praworządność w prawie państwowym. Rządy prawa

- ❖ **Czy sprawiedliwym jest zwalczać niesprawiedliwe prawo?**
- ❖ **Czy jest sprawiedliwym ten, kto przestrzega niesprawiedliwego prawa?**
- ❖ **Czy „rządy prawa” są z założenia sprawiedliwe?**

Tradycja „Rechtsstaat” i „the rule of law”

- ❖ **państwo prawa (*Rechtsstaat*)** – państwo, w którym zarówno rządzący jak i rządzeni są poddani prawu ustanowionemu we właściwy sposób (w zgodzie z przyjętą wcześniej procedurą); obywatele mogą robić wszystko to, czego prawo nie zakazuje; władza państwowa może robić jedynie to, na co jej prawo zezwala

Konstytucja RP

Art.7. Organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa.

Art. 31. 2. (...) Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.

- ❖ **państwo prawa (*Rechtsstaat, Gesetzesstaat, Richterstaat*)** – „państwo prawa”, „państwo ustaw” i „państwo sędziów” – problem „legalnego (ustawowego) bezprawia”

Tradycja „the Rule of Law”

- ❖ **rządy prawa** (*the rule of law*) – państwo prawne, którego władza jest ograniczona prawami i swobodami rządzonych

Rządy prawa i konstytucjonalizm

- ❖ konstytucyjna odpowiedzialność wszystkich ośrodków władzy publicznej;
- ❖ nadrzędna pozycja norm konstytucyjnych w systemie prawnym;
- ❖ konstytucyjna gwarancja wolności osobistych i obywatelskich;

- ❖ wszelkie dochodzenie przed sądem musi zostać poprzedzone sformułowaniem adekwatnego prawa, ustanowionego przy zastosowaniu odpowiednich procedur, a następnie podanego do powszechnej wiadomości i posiadającego wymagany stopień ogólności;
- ❖ wykluczenie retroaktywności prawa – zasada niedziałania prawa wstecz (*lex retro non agit*)

Suweren i jego moc stanowienia prawa

Suwerenność w ujęciu klasycznym – nad suwerenem nie ma władzy zwierzchniej; nie ma żadnych ograniczeń władzy tworzenia prawa przez suwerena

Co więc ogranicza suwerena-prawodawcę?

1. Wewnętrzne samoograniczenie – zmysł moralny
2. Obawa przed buntem rządzonych
3. Obawa przed niepożądaną reakcją z zewnątrz – inne państwo(a)

Suweren-prawodawca i rządy prawa

- ❖ ograniczenia władzy suwerena-prawodawcy nie polegają na poddaniu go władzy kogoś „wyższego od siebie”, lecz na zidentyfikowaniu warunków „unieważniających” prawo ustanowione przez suwerena w oparciu o zasady regulujące stanowienie prawa
- ❖ suweren-prawodawca musi potwierdzić swą zdolność (legitymację prawną) do stanowienia prawa